

İLERLEME RAPORLARINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

*Belgin AKÇAY**

Özet

1963 yılında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması), 1964 yılında yürürlüğe girmiş ve bu Anlaşmaya istinaden Ocak 1996'da, Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında gümrük birliği tesis edilmiştir. 1997 Lüksemburg Avrupa Konseyi toplantısında, Türkiye'nin AB'ye katılım için uygun olduğu teyit edilerek, 1999 Helsinki zirvesinde adaylık statüsü verilmiş ve Ekim 2005 tarihinden itibaren Türkiye ile katılım müzakereleri başlatılmıştır. AB'ye katılım için aday olan ülkelerdeki gelişmeleri değerlendirebilmesi için, 1995 yılında Cardiff'de yapılan Zirvede, Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından itibaren katılım süreci boyunca her aday ülke için İlerleme Raporu hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda, Ortaklık Anlaşması'nın 28. maddesi ve Lüksemburg Zirvesi kararlarına istinaden Türkiye için de İlerleme Raporu hazırlanmaktadır. İlerleme raporları, aday ülkenin politik, ekonomik ve uyum kriterlerinden oluşan Kopenhag kriterleri bağlamında değerlendirmesini yapmaktadır. Bu çalışmada, Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından beri Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporlarının ekonomik kriterler bağlamında yaptığı analizler dikkate alınarak, Türkiye ekonomisinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, İlerleme Raporları, Avrupa Birliği, Türkiye ve AB'nin Ekonomik Entegrasyonu.

Abstract

The Association Agreement (Ankara Agreement) between Turkey with the then European Economic Community (EEC), that was signed in 1963, entered in force in December 1964 and in January 1996 Turkey and the EU established a customs union in accordance with the Agreement. Turkey's eligibility for accession to the EU was confirmed by the Luxembourg European Council in 1997. Today, Turkey that has the

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ekonomi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

*status of candidate country granted by the Helsinki European Council of December 1999, started accession negotiations with the EU in October 2005. The European Council in Cardiff welcomed the Commissions confirmation that it will submit at the end of 1998 its first regular reports on each candidate's progress towards accession. In the case of Turkey, the European Council noted that "the report would be based on Article 28 of the Association Agreement and the conclusions of the Luxemburg European Council." These Regular Reports (Progress Reports) take account of the conclusions of the European Council in Copenhagen. . While the assessment is made primarily of the progress realized since the last report in satisfying the political as well as those criteria put down in *acquis communautaire*, an evaluation of the prospective development of the Turkish economy in the long run also takes place in the Progress Reports. In this paper an evaluation of the Turkish economy will be made by taking into consideration the Progress Reports which have been prepared on Turkey by the European Commission since 1998.*

Key Words: *Economy of Turkey, Progress Reports, European Union, Economic Integration of Turkey-EU.*

Giriş

Türkiye'nin 1959 yılında başlayan Avrupa Birliği ile ilişkileri, 1987 yılında yapılan tam üyelik müracaatı ve 1999 yılında Helsinki'de gerçekleştirilen Zirve Toplantısında tanınan adaylık statüsü ile farklı bir boyut kazanmıştır. Avrupa Birliği'nde (AB), adaylık statüsü tanınan ülkelerin tam üye olmadan önce AB ile belli bir entegrasyon düzeyine erişmesi beklemekte ve bu düzeye ulaştıktan sonra tam üyeliğe kabul edilmektedir. Adaylık sürecinde Avrupa Komisyonu, aday ülkelerde ekonomik ve siyasi düzeninin liberalleştirilmesi, Avrupa Topluluk mevzuatının ulusal mevzuata aktarılması ve mevzuatın, uygun idari ve hukuki yapılar aracılığıyla efektif şekilde uygulamaya konması konularındaki mevcut durumlarını ve gösterdiği ilerlemeleri takip etmekte ve değerlendirmelerini her bir aday ülke için hazırlanan "İlerleme Raporları" başlığını taşıyan raporlarla açıklamaktadır. Bu değerlendirme, diğer aday ülkeler gibi Türkiye içinde 1998 yılından beri yapılarak İlerleme Raporu yayımlanmaktadır.

Bu çalışmada, Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye için hazırlanan İlerleme Raporları dikkate alınarak, ilk Raporun yayımlandığı 1998 yılından bugüne kadar Türkiye ekonomisinde kaydedilen gelişmeler ve ortaya çıkan sorunlar değerlendirilecektir.

İlerleme Raporları

Avrupa Birliği'nin (AB) 1973 yılında gerçekleşen ilk genişlemesinden 1 Mayıs 2004'deki beşinci genişleme aşamasına kadar geçen sürede yeni ülkelerin AB'ye katılımlarında, tam üyelik için coğrafi konum itibarıyla Avrupa'lı bir devlet olmak yeterli idi ve günümüzde olduğu gibi ayrıntılı belirlenmiş kriterler söz konusu değildi. O dönemde, bugün AB'ye tam üyelik için yerine getirilmesi zorunlu olan Kopenhag kriterleri olarak bilinen kriterleri, katılım için başvuruda bulunan ülkelerin sağlayıp

sağlamadığına dikkat edilmemiş ve bu kriterlere uyumun her yıl değerlendirmeye tabi tutulduğu bir süreç izlenmemiştir. Bu durum büyük ölçüde, ilk dört genişlemede aday ülkelerin, mevcut üye ülkelerle benzer siyasi ve ekonomik düzene sahip olmalarından kaynaklanmıştır.

Avrupa Komisyonu, yılda bir kez olmak üzere, aday ülkenin talebine bağlı olmaksızın müzakere süreci tamamlanıncaya kadar her bir aday ülke için “İlerleme Raporları” hazırlamaktadır. Bu Raporlar, aday ülkelerin AB’ye tam üye olabilmeleri için yerine getirmeleri gereken ve geniş bir alana (siyasi ve ekonomik düzenin liberalleşmesi, Avrupa Topuluk mevzuatının ulusal mevzuata aktarılması ve mevzuatın, uygun idari ve hukuki yapılar aracılığıyla efektif şekilde uygulamaya konması) ilişkin olarak gösterdikleri ilerlemelerin yani Kopenhag kriterlerinin değerlendirildiği mutad raporlardır. Haziran 1993’te gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde AB’ye katılmak isteyen ülkelerin üyelik öncesinde yerine getirmelerine karar verilen kriterler olan Kopenhag kriterleri, siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri olmak üzere üç grupta toplanmaktadır:¹

-Siyasi kriter: Üyelik, aday ülkenin hukuk devletini, insan haklarına, azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını ve demokrasiyi garanti altına alan bir kurumsal istikrarın gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

-Ekonomik kriter: Üyelik, hem işleyen bir piyasa ekonomisinin hem de Birlik içerisindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskıyla başa çıkacak bir kapasitenin varlığını gerektirmektedir.

-Uyum kriteri: Üyelik, siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlı kalmayı içeren üyelik yükümlülüklerini üstlenme gücü gerektirmektedir.

Aday ülkelere yukarıda sıralanan kriterlerinden siyasi kriter yerine getirilmediği sürece, diğerleri yerine getirilse de AB’ye tam üyelik söz konusu olamamaktadır.²

Bir Avrupa devletince üyelik başvurusunun yapılması üyelik müzakere sürecinin başlaması demek değildir. Üyelik müracaatında bulunan ülkenin önce adaylık statüsü verilmesi, daha sonra müzakere sürecinin başlatılmasına karar verilmesi gerekmekte ve bu süreç için muayyen süreler belirlenmemiş olup ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin, daha önceki üyelik başvuruları red edilen İngiltere, Danimarka ve İrlanda, 1967 yılında tekrar üyelik müracaatında bulunmuşlar, müzakere süreci ancak üç yıl sonra (1970 yılında) başlamıştır. Portekiz ve İspanya aynı yıl (1977 yılında) üyelik müracaatında bulunmalarına rağmen, Portekiz ile müzakere süreci İspanya’dan daha önce, başvurusundan bir yıl sonra 1978 yılında başlatılmıştır. 1991 yılında üyelik müracaatında bulunan İsveç’le müzakere süreci iki yıl sonra 1993 yılında başlatılırken, 1995 yılında üyelik müracaatında bulunan Bulgaristan ve Romanya ile müzakere süreci beş yıl sonra (2000 yılında) başlatılmıştır.³ Halihazırda Türkiye, bugüne kadar AB’ye

¹ Conclusions Of The Presidency, European Council In Copenhagen 21-22 June 1993, <<http://europa.eu.int>> (30.10.2007)

² Documents Concerning the Enlargement Process with the Fifth Enlargement Countries. s.1. <http://ec.europa.eu/enlargement/key_documents/index_archive_en.htm> (19.09.2007).

³ Daha fazla bilgi için Bknz. <http://europa.eu.int>

katılmak isteyen ülkeler arasında aday üyelik başvurusu ile (1987) müzakere sürecinin başlatılması arasındaki sürenin en uzun olduğu (3 Ekim 2005) ülkedir.

AB tarafından, aday ülkelerin müzakere sürecinin tamamlanarak tam üye olarak kabul edilmeleri için de standart bir süre belirlenmemiştir. Bazı ülkelerin (Avusturya, İsveç ve Finlandiya) adaylık süresi diğer ülkelere göre oldukça kısa olurken (yaklaşık 2 yıl), Portekiz (7,5 yıl), Bulgaristan ve Romanya (7 yıl) gibi bazı ülkelerin diğer ülkelere göre müzakere süreci oldukça uzun olmuştur. Türkiye için de bu sürenin diğer ülkelere göre daha da uzun olacağı (10 yıldan fazla) tahmin edilmektedir.

Başlangıçta, AB'ye tam üyeliğe kabul edilmek için Roma Antlaşması'nın 237. maddesine göre, sadece Avrupa Devleti olma koşulunu sağlamak yeterli iken, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) üyelik müracaatı ile AB, üyelik koşullarının daha ayrıntılı hale getirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Nitekim, üyelik koşulları,⁴ 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (MA)'nın 49. maddesinde daha ayrıntılandırılmıştır. Bu koşullar Türkiye gibi, MA yürürlüğe girmeden önce tam üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak müzakerelere başlamamış ülkelere de uygulanmaya başlamıştır.

Maastricht Antlaşma'sının 49. maddesinde, "Antlaşmanın 6(1). maddesinde yer alan ilkeleri sağlayan her Avrupa Devleti, Birliğe üye olmak için başvurabilir..." hükmü yer almaktadır. Ancak Antlaşmanın 6(1). maddesinde ise, "Birlik, üye ülkelerde ortak olan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulur" ifadesine yer verilmiştir. Böylece 1993 yılından beri, AB'ye dahil olmak isteyen bir ülkenin sadece Avrupa devleti olması yeterli olmamakta, aynı zamanda bu ülkenin bir hukuk devleti olması, demokrasiyi garanti altına alması, insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı bir kurumsal yapıya da sahip olması gerekmektedir. AB'ye üye olmak isteyen ve Avrupa'lı bir devlet olduğu takdirde adaylık statüsü verilen bir ülke, siyasi ve ekonomik doktrin olarak liberalizmin temel ilkelerinin işlediği bir düzene sahip bir ülke olduğu zaman AB'ye tam üye olabilmektedir. Bu nedenle adaylık statüsü verilen ülkelerin adaylık sürelerinin birbirinden farklı olması, aday ülkelerin büyük ölçüde siyasi ve ekonomik doktrin olarak liberalizmin temel ilkelerinin işlediği bir düzene sahip olma sürelerinden kaynaklanmaktadır (Gerçi, ekonomik ve siyasi olarak liberal düzene sahip olsalar da tam üyelik için yeni kriterlerde konulabilmektedir. Örneğin son yıllarda dile getirilen hazmetme kapasitesi gibi).

İlerleme Raporları ve Türkiye Ekonomisi

Türkiye İlerleme Raporları

Haziran 1998 yılında yapılan Cardiff Zirvesinde Avrupa Komisyonu'nun Türkiye hakkında Türkiye-AT Ortaklık Anlaşmasının 28. maddesi⁵ ve Aralık 1997 yapılan

⁴ **Accession of New Member States to European Union**, s.1-3.(1993) <http://europa.eu/scadplus/member_states_accession_en.htm>, (01.10.2007).

⁵ Ankara Antlaşması'nın 28. maddesi ne göre, "Antlaşmanın işleyişi, Topluluğu Kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye'ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Âkit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını inceler."

Lüksemburg Zirvesi sonuçlarına dayanan bir rapor sunacağı açıklanmıştır. Komisyon Türkiye'ye ilişkin ilk İlerleme Raporunu, diğer aday ülkelerin İlerleme Raporları ile birlikte Ekim 1998 tarihinde Konsey'e sunmuştur. 1999 yılı Aralık ayında yapılan Helsinki Zirvesi'nde "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temelinde Birliğe katılma amacı taşıyan bir aday ülke olarak mütalaa edilmektedir. Mevcut Avrupa stratejisine göre, Türkiye de diğer aday ülkeler gibi, reformları hızlandıran ve destekleyen bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacaktır" şeklinde ifade edilen Karar alınmıştır.⁶

Komisyon, üyeliğe hazırlanan aday ülkelerin kaydettikleri gelişmeleri, katılım öncesi startejinin bir parçası olarak düzenli şekilde Konseye rapor etmektedir. Bu raporlar, yukarıda ifade edildiği gibi İlerleme Raporu başlığı ile yayımlanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun aday ülkenin Kopenhag Kriterlerine ilişkin değerlendirmesini kapsayan İlerleme Raporlarında Kopenhag Kriterlerinden uyum ve siyasi kritere ilişkin yapılan değerlendirme, son İlerleme raporunun yayımlanmasından itibaren aday ülkede kaydedilen ilerlemeleri içerirken, ekonomik kritere ilişkin yapılan değerlendirme daha uzun dönemi kapsamaktadır. Bu Raporlar, çok sayıda bilgi kaynağından faydalanılarak hazırlanmaktadır. Aday ülkeler, son İlerleme raporunun yayımlanmasından itibaren, üyelik için yürüttükleri hazırlıklar konusunda kaydettikleri ilerlemelere ilişkin bilgi vermeye davet edilmektedir. Ayrıca, Ortaklık Anlaşmaları ve müktesebatın üstlenilebilmesine ilişkin ulusal programlar kapsamında sağlanan bilgiler ve bazı alanlarda aday ülkelerin idari kapasitelerin değerlendirilmesi kapsamında verilmiş çeşitli uzman görüşleri, Konsey görüşleri ile Avrupa Parlamentosunun raporları ve ilke kararları da İlerleme Raporlarının hazırlanmasında dikkate alınmaktadır. Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi, AGİT gibi uluslararası örgütlerin ve uluslararası mali kuruluşların (Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası) ve sivil toplum kuruluşlarının değerlendirmelerini de dikkate alınmaktadır.⁸

Türkiye için bugüne kadar hazırlanan 10 adet İlerleme Raporunun yapısı büyük ölçüde paralellik arz etmektedir. Bu Raporlarda genel olarak;

- Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler, AB-Türkiye Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ele alınmakta,

-1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinde belirlenmiş olan siyasi kriterler (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunması) açısından mevcut durum incelenmekte,

⁶ CEC. (1998). **Turkey 1998 Regular Report**. s.4. <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1998/package/sec_1426_final_regular_report_tr_en.pdf> (07.10.2007).

⁷ İlerleme Raporları başlangıçta "Regular Report" başlığı ile yayımlanırken daha sonra "Progress Report" ismi ile yayımlanmıştır. Örneğin Türkiye için 1998 yılından beri hazırlanan İlerleme Raporları 2005 yılına kadar "Regular Report" başlığını taşıırken 2005'den itibaren "Progress Report" ismi ile yayımlanmıştır.

⁸CEC,1998, **op.cit.**, s.5. CEC, **Turkey 1999 Regular Report**, s.5. <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/1999/package/sec_1426_final_regular_report_tr_en.pdf> (07.10.2007). CEC, **Turkey 2003 Regular Report**, s.2. http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2003/package/sec_1426_final_regular_report_tr_en.pdf (07.10.2007).

-Kopenhag Zirvesinde belirlenmiş olan ekonomik kriterler (işleyen piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesi) açısından mevcut durum ve ilerlemeler değerlendirilmekte,

-Türkiye'nin Antlaşmalar, ikincil mevzuat ve Birlik politikalarında ortaya konulan müktesebatı üstlenebilme kapasitesi incelenmektedir.

Bu çalışmada, İlerleme Raporlarının üçüncü başlığı yani Kopenhag Zirvesinde belirlenmiş olan ekonomik kriterler (işleyen piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesi) açısından Türkiye ekonomisinde gelişmeler ve kaydedilen ilerlemeler ele alınmaktadır.

İlerleme Raporlarında Türkiye Ekonomisi

Daha önceki bölümde açıklandığı gibi AB'ye üye olmak isteyen ve adaylık statüsünde olan bir ülkenin ekonomisi, AB'ye tam üyelikte olmazsa olmaz koşullardan olan Kopenhag ekonomik kriterleri bağlamında değerlendirilmektedir. Söz konusu ekonomik kriter iki boyutu içermektedir.⁹ Birinci boyutu, aday ülkenin ekonomik sistem olarak liberal ekonomik sistemi benimsemiş ve uygulamaya geçirmiş olmasıdır. İkinci boyutu ise, aday ülke ekonomisinin istikrarlı ve rekabet gücü yüksek bir ekonomiye sahip olmasıdır. İşleyen piyasa ekonomisi ile "...bireyciliğe dayalı, bireylerin siyasal ve ekonomik alandaki hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, piyasa ekonomisinin tabii işleyişine bırakılarak, devletin ekonomiye müdahalelerinin en az düzeye indirildiği bir ekonomi"¹⁰ kastedilmektedir. Bu kriterlere ilişkin ilerlemeler, aday ülkenin tam üyeliği gerçekleştiğinde ekonomisinin, Birlik piyasasında karşı karşıya kalacağı rekabet baskısı ile başa çıkabilecek bir kapasiteye sahip olmasına zemin kazılayacaktır. Aday ülkenin ekonomisinin istikrarlı yapıya, öngörülebilir bir ortama ve rekabet edebilme gücüne sahip olması, aday ülke ekonomisinin ajanlarına AB üyesi olduktan sonra Birlik içinde karşı karşıya kalacağı rekabet baskısına dayanma direncini kuvvetlendirecektir.

İşleyen Piyasa Ekonomisinin Varlığı

Ekonomik düzen olarak serbest piyasa ekonomisine dayalı liberal doktrin gözden düşüğü 20. yüzyılın başlarından itibaren, Avrupa kıtasında yer alan ülkeler siyasal ve ekonomik sistem tercihleri açısından iki gruba (karma ekonomi taraftarları ve merkezi planlama taraftarları) ayrılmışlardır. Bu dönemde Türkiye, AB'nin kurucu ülkeleri ve diğer Batı Avrupa ülkelerinin pek çoğu gibi "...devletçilik ağırlıklı yani kamu ağırlıklı

⁹Daha fazla bilgi için Bknz. Belgin Akçay, "Avrupa Birliği'nde Ekonomik Kriterler". **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. c.6, s.3. 2007. s.11-52.

¹⁰Liberal ekonomi yerine bazen serbest piyasa ekonomisi, liberalizm, liberalleşme, sosyal piyasa ekonomisi, pazar ekonomisi, kapitalizm, serbest ekonomi, açık ekonomi gibi kavramlar kullanılmaktadır. Oysa liberalizm, 17. yüzyılda ortaya çıkmış bir ekonomik ve siyasal doktrin olup, bu kavramları içeren daha geniş boyutlu bir kavramdır. Daha fazla bilgi için Bknz. Can Aktan, **Gerçek Liberalizm Nedir?**, (1994).T Yayınları, Mart Matbaacılık, İzmir, s.11. Güneri Akalın, **Türkiye'de Piyasa Ekonomisi'ne Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**. TİSK Yayınları, Tşof Plaka Matbaacılık. Ankara. 2002. Taner Berksoy, "Piyasa Ekonomisi Kurgusu ve Kamu Müdahalesi". **Gülten Kazgan'a Armağan Türkiye Ekonomisi** (İçinde). İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul. 2004, s.165-178.

karma ekonomik düzeni...¹¹ tercih etmiştir. Devletin çeşitli alanlarda kurulan kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) ile ekonomik faaliyetlerde önemli bir role sahip olduğu, fiyat oluşumuna önemli ölçüde müdahale ettiği bu düzende, aynı ekonomik düzeni benimsemiş olsalar da devletin ağırlığı ülkeden ülkeye değişmiştir. Türkiye 1980'li yıllarda, yine pek çok Batı Avrupa ülkesi gibi yeniden başlayan liberalleşme dalgası ile karma ekonomik yapıdan serbest piyasa ekonomisine geçiş kararını vermiş, liberal ekonomik düzenin kurumsal ve mevzuat altyapısı oluşturmak için pek çok girişimde bulunmuştur. Örneğin devletin ekonomik faaliyetlerde etkinliğini azaltmak amacıyla özelleştirmenin yöntem olarak seçilerek uygulamaya geçirilmesi 1980'li yılların ortalarında başlamıştır.

Bu nedenle Türkiye 1987 yılında adaylık başvurusunda bulunduğu dönemde dahi Türkiye, merkezi planlama sistemi ile yıllarca yönetilen Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik düzenine tamamen zıd olan ve AB üyesi Avrupa ülkelerinkine benzer bir ekonomik düzene sahipti. Nitekim, bu durum Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri bağlamında değerlendirildiği ilk İlerleme Raporu olan 1998 İlerleme Raporu'nda "Türkiye'nin gelişmiş kurumsal ve mevzuat çerçevesi ile bir piyasa ekonomisi olduğu..."¹² belirtilmiş ve daha sonra hazırlanan pek çok İlerleme Raporunda (2006 ve 2007 İlerleme Raporları hariç) bu husus tekrarlanmıştır.¹³

Ancak, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik ve siyasal düzenlerinin tümüyle değiştirilerek üye ülkelerinin düzenine benzer yapıya sahip olmalarını ekonomik bütünlüğe için gerekli gören AB'nin, bu ülkelerin dönüşüm sürecinde gösterdikleri ilerlemeleri değerlendirilmek için belirlediği Kopenhag Kriterleri, Doğu Bloku dağılımdan dolayısıyla MDAÜ'lerden daha önce (1987 yılında) tam üyelik başvurusunda bulunmasına rağmen MDAÜ'lerinin pek çoğundan sonra (1999 yılında) adaylık statüsü verilen Türkiye'nin tam üyeliğe kabul edilmesi için sürdürülen değerlendirilme sürecinde de dikkate alınmıştır.

İlerleme Raporu'nda dikkate alınan ekonomik kriterlerden biri olan *işleyen piyasa ekonomisinin varlığı* açısından Türkiye'nin gösterdiği ilerleme, makroekonomik istikrar, piyasa güçlerinin karşılıklı etkileşimi, piyasaya giriş ve çıkışlar, yasal sistem ve mali sektörün gelişmesi bağlamında değerlendirilmektedir.¹⁴ Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde işleyen piyasa ekonomisinin varlığı açısından yaşanan gelişmeler ve kaydedilen ilerlemeler, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilk ve son İlerleme

¹¹ Akalın, **op.cit.**, s.253.

¹² CEC, 1998, **op.cit.**, s. 26,29

¹³ CEC, 1999, **op.cit.**, s.25. CEC, **Turkey 2000 Regular Report**, s.22. <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2000/package/sec_1426_final_regular_report_tr_en.pdf> (07.10.2007). CEC, **Turkey 2002 Regular Report**, s.31. <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/package/sec_1426_final_regular_report_tr_en.pdf> (07.10.2007). CEC, 2003, **op.cit.**, s.32. CEC, **Turkey 2004 Regular Report**, s.61. <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2004/package/sec_1426_final_regular_report_tr_en.pdf> (07.10.2007). CEC, **Turkey 2005 Progress Report**, s.54, <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf> (07.10.2007).

¹⁴ CEC, 1998, **op.cit.**, s. 26-30.

Raporlarının kapsadığı dönem, yani 1997-2006 dönemi dikkate alınarak ve söz konusu başlıklar altında incelenecektir.

1.Makroekonomik İstikrar

Ekonomik faaliyetleri büyük ölçüde etkileyen temel ekonomik göstergelerde olumlu yönde ve öngörülebilir değişimleri ifade eden ekonomik istikrar, ekonomik faaliyetlerin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi ve toplum refahının yükseltilmesi açısından önemlidir. Büyüme, fiyatlar genel düzeyi, istihdam düzeyi, gelir dağılımı, dış ödemeler bilançosu, ekonominin borçlanma düzeyine ilişkin makroekonomik göstergelerde büyük sapmaların ortaya çıkmaması veya kabul edilebilir değişimlerin olması, bir ekonominin istikrar içinde olduğunun göstergesidir.¹⁵ Örneğin, belli bir dönemde, genel fiyat düzeyinde meydana gelen devamlı ve sürekli artışlar, ekonomide fiyat istikrarının olmadığına ve enflasyon olgusunun yaşandığına işaret eder. Böyle bir ortam, ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyerek ve sınırlı kaynakların yanlış yönlendirilmesine yol açarak, etkinlik, adil gelir dağılımı ve büyüme gibi temel ekonomik hedeflere ulaşılmasını engeller.

İstikrarlı bir ekonomi, üretim ve fiyat, döviz kurları, istihdam, düzeyinde dalgalanmaların kontrol altına alınmasının mümkün olduğu ve karar birimlerinin üretim, tüketim ve yatırım kararlarını geleceğe yönelik gerçekçi tahminlere dayandırabilecekleri bir ortamı sağlamaktadır. Karar birimleri açısından öngörülebilir bir ortamın mevcudiyeti, ekonomide belirsizlikleri giderdiği ve güveni artırdığı için makroekonomik istikrarın varlığına işaret eder. Makroekonomik istikrar, aynı zamanda ülkedeki siyasi istikrarın yansımasıdır. Siyasi istikrarın olmadığı bir ülkede, makroekonomik istikrardan söz edilemez. Çünkü, siyasi istikrarsızlık, serbest piyasa düzenine dayalı bir ekonomide, devletin gereken düzenlemeleri, denetim ve gözetim faaliyetlerini uygun ölçülerde ve zamanında yapmasını engelleyerek, hatta hukuk sisteminin işleyişinde de bazı zafiyetlerin ortaya çıkması sonucunu yaratarak aksak rekabet koşullarının oluşmasına neden olur. Bu nedenle iyi işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığından söz edebilmek için, makroekonomik istikrarın sağlanması başta gelen koşuldur.

Türkiye ekonomisinde 1997-2001 döneminde yaşanan yüksek enflasyonlu ve istikrarlı olmayan büyüme trendi ile makroekonomik istikrardan söz etmek mümkün değildir. Nitekim bu gözlem, 2004'e kadar, her İlerleme Raporunda ifade edilmiştir. GSYİH'daki reel büyüme oranı 1997 yılında %7,5 iken, 1998 yılında gerilemiş (%3,1), 1999 yılında ise 1998 Rusya krizi ve 1999 Marmara depreminin etkisiyle ekonomi %4,7 küçülmüştür. 2000 yılında yine %7,4 oranında büyüyen ekonomi, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonucu 2001 yılında bir önceki yılın büyümesi kadar (-%7,5) küçülmüştür. Ancak 2001 yılından itibaren ekonominin sorunlarını çözmek için oluşturulan ve Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasının da desteklediği

¹⁵ V.N Balasubramanyam, "Türkiyenin Geleceğine Yatırım" , **Forum İstanbul 10 Mayıs 2003**, s.4-8. <http://www.forumistanbul.com/trk/program/p2003_13_2.doc>, (10.10.2007). Ha-Joon Chang, "Breaking the Mould: an Institutionalist Political Economy Alternative to the Neo-Liberal Theory of the Market and State", **Cambridge Journal of Economics**, Issue.26, 2002, s.539-542.

“Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” adlı daha kapsamlı bir reform projesinin uygulamaya konmasıyla ekonomi tekrar büyümeye başlamış ve 2006 yılı sonuna kadar hızı zaman zaman azalsa da büyüme güçlü kalmıştır (2002’de %7,9, 2003’de %5,8, 2004’de %8,9, 2005’de %7,5 ve 2006’da %6,1) (Tablo 1).

İlk İlerleme Raporunu’nun hazırlandığı dönemde Türkiye ekonomisinde önemli sorunlardan biri, sürekli artan kamu borcu idi. 1998 yılında %50,1 olan kamu borcunun GSYİH içindeki payı, zamanla artarak 2000 yılında %57,4’e, 2002 yılında %93’e yükselmiştir. 1998 ve 1999 yılında yaşanan iç ve dış şoklar da kamunun borçlanma gereğini artırıcı etki yapmıştır. İstikrarlı uygulanan mali disiplin ve siyasi istikrarın da etkisiyle, kamu borcu/GSYİH rasyosu gittikçe küçülerek 2004 yılında %76,9’a, 2005 yılında %69,6’ya ve 2006 yılında %60,7’ye gerilemiştir. Göreli azalışın gerisinde yatan temel faktörler, güçlü GSYİH büyümesi, düşen faiz oranları ve önemli ölçüde faiz dışı fazla olmuştur. Yine artan global likiditenin yanında uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye ekonomisinin kredibilite derecesini yükseltmesi ve ekonominin kırılganlık göstergelerinin iyileşmesi ile Türkiye’nin uluslararası piyasalara tahvil ihracındaki artış da, bu gerilemede etkili olmuştur. Ancak kaydedilen bu olumlu gelişmelere rağmen 2004 yılında AB ortalamasının (%62,5) üzerinde %76,9 olarak gerçekleşen kamu borcu/GSYİH rasyosu nedeniyle, 2005 İlerleme Raporu’nda “Borç rasyosu önemli ölçüde azalmıştır ancak borcun yapısı hala makroekonomik ve finansal istikrar için risk oluşturmaya devam etmektedir...” yorumu yapılmıştır. Ancak, ekonomide olumlu gelişmelerin sürmesi ile 2006 yılında, borç rasyosu %60,9’a gerileyerek Euro Alanı (%69,1) ve AB-27 (%62,2) ortalamasının altına düşmüştür. Ayrıca bu gelişmeler ekonomideki borç yapısını da olumlu etkilemiş, 1990’lı yılların ortalarındaki kısa vadeli olan borç yapısı, sabit faizli ve daha uzun vadeli borca kaymış ve toplam kamu borcunda döviz cinsinden borcun payı azalmıştır.

1997 yılında bütçe açığının GSYİH içinde -%7,9 olan payı, yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı artarak 2000 yılında -%14,5’e yükselmiştir. Ancak takip eden yıllarda, mali konsolidasyonun daha güçlenmesi ve mali disiplinin sürdürülmesi ile bütçe dengesizliklerinin azaltılması yönünde önemli ilerleme kaydedilmiştir ve konsolidasyon büyük ölçüde düşen borç faizi ödemeleri, daha iyi düzeyde vergi ve vergi dışı gelir toplanması ile desteklenmiştir.¹⁶ 2001 krizi ile GSYİH’nın %33’üne ulaşan bütçe açığı 2003’de %11,3’e, 2004 yılında -%5,8’e, 2005 yılında -%0,3 inmiş ve 2006 yılında %0,4 oranında bir fazla söz konusu olmuştur (Tablo 1). Kamu kesimi borçlanma gereği 1 puan düşmüştür. Mali şeffaflığın artması için önlemler almaya devam edilmesi, Maliye Bakanlığı içinde, etkinliği ve şeffaflığı artırmak için çeşitli bölümler arasında koordinasyon ve kontrol birimleri oluşturulması, ayrıca 2004’den beri, tahakkuk bazlı muhasebenin ve daha analitik bütçe sınıflandırması yapısının uygulanmasına yönelik bir bütçe metodolojisinin kabul edilmesi de mali piyasalarda denetimin güçlendirilmesini olumlu etkilemiştir.

¹⁶ Avrupa muhasebe standardı olan Avrupa Hesap Standardı (ESA-95’e) göre hesaplamalar yapılıyor. Ancak ESA-95 IMF’nin GFS yöntemi gibi farklı muhasebe standartlarından farklı olabilir.

1997 yılında GSYİH'nın %1,3'ü olan cari açık, yurtiçi talep nedeniyle artan ithalatın nedeniyle özellikle son yıllarda büyümeye başlamış (2001 yılı hariç) ve 2005 yılında GSYİH'nın %6,3'üne, 2006 yılında ise %8'ine yükselmiştir. Yurtiçi talepteki güçlü büyüme, daha yüksek petrol fiyatları, ve daha düşük turizm gelirleri cari açığın artmasında etkili olmuştur. Ancak 2006 ve 2007 yılı İlerleme Raporlarında bu bir sorun olarak ele alınmamış ve "...Türkiye'nin mevcut cari açığını hala finanse edebilir ..." ¹⁷ olduğu ifade edilmiştir. Halbuki cari açığın GSYİH içinde daha düşük olduğu (-%2,8) 2004 yılına ilişkin 2005 İlerleme Raporunda, "...Cari açık artmaya başlamıştır...Bazı ilerlemelere rağmen dış kırılganlık önemli kalmıştır..." ¹⁸ yorumu yapılmıştır.

İlk İlerleme raporlarının hazırlandığı dönemde, enflasyonun yüksekliği ve enflasyonist baskılar ekonominin en önemli sorunlarında biri olarak belirtilmiştir. Enflasyonu önlemeye yönelik politikalar, alkol ve tütün üzerinden alınan vergilerin ve petrol fiyatlarının artmasına rağmen enflasyon oranını düşürmüştür. Bu düşüş, izlenen sıkı para politikası, verimlilikteki iyileşmeler ve güçlü TL ile de desteklenmiştir. Merkez Bankası 1 Ocak 2006'dan itibaren uygulamaya koyduğu yeni enflasyon hedeflemesi politikası ile daha şeffaf politika izlemeye başlamıştır. ¹⁹ 1997 yılında %99,1 olan TÜFE düzeyi 2001 yılı hariç takip eden yıllarda gerileyerek 2005 yılında %7,7'ye düşmüş ve son 20 yılın en düşük enflasyon oranına ulaşılmıştır. Gerçi 2006 yılında yavaş da olsa bir yükselme (%9,7) olmuş; fakat enflasyon oranı yine de tek haneli olarak gerçekleşmiştir.

2003 yılından itibaren oluşan siyasi istikrar ortamınının da etkisiyle, Türkiye ekonomisi giderek daha istikrarlı yapıya kavuşmuştur. Nitekim 2004 yılı Raporuna kadar hazırlanan her İlerleme Raporunda Avrupa Komisyonu tarafından Türkiye ekonomisinin istikrardan yoksun olduğu ifade edilirken ²⁰ 2004 Raporundan itibaren makroekonomik istikrarın sağlanmasında önemli ilerleme kaydedildiği ²¹ 2007 yılı Raporunda da makroekonomik istikrarın büyük ölçüde korunduğu ifade edilmiştir. ²² Makroekonomik istikrarın sürdürülmesinde gösterilen başarı, Türkiye'de öngörülebilir bir ekonomik ortamın yaratılması sonucunu hazırlamıştır.

Piyasa Güçlerinin Karşılıklı Etkileşimi:

İlerleme Raporlarında Türkiye ekonomisine ilişkin tüm değerlendirmelerde, "Piyasa güçlerinin serbest etkileşiminde iyileşme devam etmiştir" ifadesi yer almaktadır. Devletin ekonomiye uzun süre müdahalede bulunmasından sonra

¹⁷ CEC, **Turkey 2006 Progress Report**, s.24, <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2006/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf>, (07.10.2007). CEC, **Turkey 2007 Progress Report**, s.26, <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2007/package/sec_1426_final_progress_report_tr_en.pdf>, (07.10.2007).

¹⁸ CEC, 2005, **op.cit.**, s.46.

¹⁹ **Ibid.**

²⁰ CEC, 2000, **op.cit.**, s.24. CEC, 2001, **op.cit.**, s.37. CEC, 2002, **op.cit.**, s.44. CEC, 2003, **op.cit.** s.56.

²¹ CEC, 2004, **op.cit.**, s.20.

²² CEC, 2007, **op.cit.** s.26.

serbestleştirme ve mevzuatın basitleştirilmesi süreci 1980'lerde başlamış ancak kapsamı sınırlı kalmıştı. 2001 yılından bu yana geçen sürede, siyasi müdahalelerin azaltılması ve modern ve kurallara dayanan bir ekonomi için gerekli yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulması konusunda önemli ilerleme sağlanmıştır. Merkez bankasının bağımsızlığı güçlendirilmiş, elektrik, tütün ve şeker gibi önemli piyasalar serbestleştirilmiş ve telekomünikasyon, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, Rekabet Kurumu'nun yanında enerji, tütün ve alkol alanlarında bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar tesis edilmiştir. Hükümet, bu denetleme ve düzenleme kurullarının bağımsızlığını teyit etmiştir

Bu uygulamalar sonucunda, Kamunun ekonomik faaliyetlerde rolü giderek azalmıştır. Nitekim, ilk Raporda belirtildiği gibi, 1997 yılında kamu bankalarının bankacılık sektöründe toplam aktifler içindeki payı %40 iken 2006 yılında yaklaşık %30'a gerilemiştir. Kamu bankalarına verilen özel imtiyazlara son verilirken, bankacılık sektöründe yaratılan katma değerde kamunun payı azalmıştır. KİT ve kamu bankalarının payı toplam istihdam içinde %2,5'e gerilemiştir. Bankacılık sektöründekine paralel gelişmeler, KİT'lerde de gerçekleşmiştir. KİT'lerin GSYİH'daki payı 1999 yılında %8 iken 2006 yılında yaklaşık %5'e, imalat sanayinde yaratılan katma değerdeki payı ise %15'e gerilemiştir.

Devletin piyasada fiyat oluşumuna müdahalesi de giderek azalmıştır. 1998 İlerleme Raporunda "Özel sektör tarafından üretilen malların fiyatlarının serbest piyasa koşullarında olduğu, ama tarım fiyatları ile KİT'lerin faaliyet gösterdiği alanlarda, enerji, ulaştırma sektörlerinde devletin hala etkin olduğu..."²³ ifade edilirken, 2007 İlerleme Raporunda "...Devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesinde kaydedilen ilerleme ile fiyatların serbest piyasa koşullarında oluşmasında iyileşme sağlanmıştır..." denilmektedir. Ayrıca, 1997 yılında TÜFE'nin hesaplanmasında baz teşkil eden sepetteki kalemlerin %30'unun (yaklaşık 1/3'ü) fiyatları kamu tarafından belirlenirken, 2006 yılında fiyatları kamu tarafından belirlenen malların TÜFE sepetindeki ağırlıklı payı %10,22 olmuştur.²⁴

Piyasaya Giriş ve Çıktılar

Serbest piyasa ekonomisinin temel ilkelerinden bir diğeri, teşebbüs özgürlüğünün, dolayısıyla özel müteşebbisin var olmasıdır. Teşebbüs özgürlüğünün ilk koşulu, rekabet hakkı olup bunun altında yatan ise, öncelikle piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması, sözleşme yapma ve ortaklık kurma özgürlüğüdür. Türk ekonomisinde piyasaya giriş ve çıkışlarda (en azından mevzuat açısından) önemli bir engel yoktur. Bu durum 1998 yılından itibaren hemen tüm İlerleme Raporlarında ifade edilmiştir. Ayrıca yapılan reformlar ve alınan önlemlerle piyasaya giriş süresi daha da kısalmıştır. 2006 yılında, bir iş yerinin kurulmasına ilişkin süre ortalama dokuz güne düşmüştür. Ancak, "...Yeni kurulan işyerinin kayıt altına alınmasının maliyeti azaltılmış olsa da hala yüksektir (yaklaşık 750 €)..."²⁵ Piyasadan çıkışta yapılması gereken işlemlerin tamamlanması hala hem pahalı hem de süre olarak uzun zaman almaktadır. Bu nedenle İlerleme

²³ CEC, *op.cit.*, s.30.

²⁴ CEC, 2007, *op.cit.* s.27.

²⁵ *Ibid.*, s.28.

Raporlarında, bugüne kadar, “piyasadan çıkış önündeki engellerin kaldırılmasında ilerleme zayıf kalmıştır...”²⁶ yorumu yapılmıştır.

Yasal Sistem

İşleyen serbest piyasa ekonomisi, ekonomik hak ve özgürlüklere ve bunların güvence altına alınmasına ihtiyaç duyar. Nitekim, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı için özel mülkiyet hakkının sadece hukukça tanınması yeterli olmayıp, kullanılmasının devletçe himayesi de gereklidir. Eğer devletin kendisi, bireyin özel mülkiyetine saygı göstermiyor ve ihlâl ediyor ise üçüncü kişilerin de tecavüz etmesi mümkündür. Egemenlik kudretini temsil eden bir kurum olarak yetki ve sorumluluklara sahip olan devletin görevi, serbest piyasa ekonomisinin işlerliği için rekabeti teşvik edecek ve aksak rekabeti engelleyecek kuralları belirlemek, üretici ve tüketicilerin bu kurallar içerisinde hareket etmelerini sağlamak ve bu kuralları ihlâl edenleri cezalandırmaktır. Aksi takdirde, piyasaya giriş ve çıkışların serbest olması, özel mülkiyetin mevcudiyeti, serbest girişim, rekabet ortamında fiyatın mekanizmasının işleyişi ve dolayısıyla işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle devlet, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının dışında, piyasaya doğrudan müdahale etmemelidir.

Türkiye için hazırlanan daha ilk Rapordan itibaren “Türkiye’nin gelişmiş kurumsal çerçevesi ve mevzuatı ile piyasa ekonomisi olduğu...” ve “Mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeleri de kapsayan hukuk sisteminin büyük ölçüde yerine oturmuş...”²⁷ bulunduğu hemen tüm Raporlarda ifade edilirken, “ticari davaların tamamlanmasında, kanunların uygulanması ve sözleşmelerin icra edilmesinde hala ciddi darboğazların mevcut olduğu, bürokratik süreç ve yavaşlığının hukukun üstünlüğü açısından önemli bir engel teşkil ettiği, çerçeve mevzuatın kabulü ile uygulama mevzuatının kabul edilmesi arasında geçen sürenin çok uzun olduğu, bu konunun hukuk sisteminin etkililiğini ve öngörülebilirliğini azalttığı, fikri mülkiyet haklarının uygulanmasının yetersizliği” de hemen tüm Raporlarda vurgulanmaktadır.²⁸ Türkiye’de serbest piyasa ekonomisinin işleyişinde sorun, mevzuat eksikliği değil mevzuatın uygulamaya konmasındadır.

Mali Sektörün Gelişmesi

Ekonomik kalkınma sürecinde genel olarak üretimi belirleyen unsurların başında, finansman gelmektedir. Fiyatların oluşumunda etkin olan piyasa düzeninin geçerli olduğu ekonomilerde piyasa mekanizmasının iyi işleyişi açısından, ülkenin güçlü bir mali sisteme sahip olması çok önemlidir. Mali sektörün temel işlevi, fon fazlasını fon ihtiyacı olana aktarmaktır. Ayrıca, mali sistemin diğer işlevleri, fon kullanımını izlemek ve disipline etmek, ödeme sisteminin düzgün işlenmesini sağlamak ve mevcut riskleri fiyatlandırıp yeniden dağıtmaktır.²⁹

²⁶ **Ibid.**

²⁷ CEC, 1998, **op.cit.** s.30.

²⁸ CEC,2004, **op.cit.**, s.65. CEC, 2005, **op.cit.**, s.49. CEC, 2006, **op.cit.**, s.28. CEC,2007, **op.cit.** s.29.

²⁹ Daha fazla bilgi için Bknz. Anthony Saunders & Marcia Cornett, **Financial Markets and Institutions**, McGraw-Hill Companies, UK, 2001, s.24.

Liberal ekonomik düzeni benimsemiş ülkelerde, elinde fon fazlası olan ve arz etmek isteyenlerle fon ihtiyacı olan ve ödünç almak isteyenlerin mali piyasalarda bir araya gelmesinde, fonların transferinde, fon fiyatının oluşmasında ve kullanılan mali araçlar üzerinde devletin etkinliği sınırlıdır. Devletin görevi, piyasaların düzenlenmesine, denetlenmesine ve piyasalardaki dengenin korunmasına yönelik önlemlerin alınmasıdır. Mali piyasalarda fiyatın oluşumunda devletin müdahalesi söz konusu değildir. Mali piyasalarda fiyatın oluşumuna devletin müdahalesi söz konusu değildir. Bu nedenle, serbest piyasa koşullarında iyi işleyen mali piyasalar, para politikasından sorumlu kamu kurumu olan Merkez Bankası özerk statüye kavuşturularak ve Merkez Bankasına sadece makroekonomik dengelerin sağlanması açısından önemli olan “fiyat istikrarı”nı sağlama görevi verilerek ve diğer ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi, mali sistemde yer alan kamu kurumlarının sayıları ve ağırlıkları özelleştirme yoluyla azaltılarak oluşturulmaya çalışılmaktadır. Mali sistemin güçlendirilmesi, kamu maliyesinin disipline edilmesinin yanı sıra, mali piyasalarda faaliyet gösteren kurumların uluslararası standartlara uygun yapıya kavuşmaları sağlanarak ve bu kurumların denetimlerinde özerk yapıya sahip ve uluslararası standartları dikkate alan yeni kurumlar ihdas edilerek veya mevcut kurumların reformu yoluyla rekabet gücü artırılmaya çalışılarak gerçekleştirilmektedir.

Türk mali sisteminin çok zayıf olduğu ve mali sektörü güçlendirmek için yapılacak reformların belirlenmesi ve uygulamaya konması konusunda çaba gösterilmesi gereğine Avrupa Komisyonu ilk Raporundan itibaren yer vermiştir. Nitekim mali sistemin zayıflığı, 2001 Şubat krizi ile de teyit edilmiştir. Ancak kriz sonrası alınan önlemler ve yapılan yapısal reformlarla mali sistemde önemli ölçüde iyileşme sağlanmıştır. Mali piyasaların denetim ve izleme standartları önemli ölçüde gelişmiş ve denetimi güçlenmiştir. 2006 ve 2007 yılında uluslararası mali piyasalarda yaşanan dalgalanmalara, Türk mali piyasaları direnç göstermiştir. Özel krediler ve banka aktifleri büyümüş, yabancı sermaye katılımının artması ile bankacılık sektöründe rekabet artmıştır (2006 yılında Yabancı sermayeli banka sayısı 15’e yükselmiştir).³⁰

Bankacılık sektöründe, mevduat faizleri ile kredi faizleri arasındaki marj azalmıştır (2003’de %18, 2005’de %8, 2006 sonunda %6,3), bu sonuç, bankacılık sektöründe artan rekabetin ve düşen risk priminin göstergesi olarak alınabilir. Ayrıca, batık kredilerin payı azalmaya devam etmiştir (2004’de % 6, 2006’da %5,7). Bankaların sermaye yeterlilik rasyoları yüksektir (2006’da %22,3).³¹ Tahvil piyasalarında, önemli bölümünü repo işlemlerinin oluşturduğu toplam işlem hacmi önemli ölçüde artmış, sermaye kapitalizasyon oranı, 2003’de GSYİH’nın %26,5’inden 2006’da %30,6’sına çıkmıştır. Ocak 2005’de Türk türev piyasaları açılmıştır. Mali piyasalarda portföy değeri GSYİH’nın %6’sı olan 255 yatırım fonu vardır. Hisse senetlerinin emeklilik fonlarındaki payı %13, yatırım fonlarındaki payı %2 olmuştur. Henüz küçük olan sigorta piyasalarının GSYİH içindeki payı 2004’de %1,5’den 2006’da %3,1’e

³⁰ BDDK, **Finansal Piyasalar Raporu**, Sayı.5, Mart 2007, Ankara, s.427, <http://bddk.org.tr/turkce/finansal_piyasalar_raporlari/3447Mart/220872.pdf>, (10.12.2007).

³¹ **Ibid.**, s.26.

yükselirken, bankacılık dışı sektörün (sigorta şirketleri, emeklilik fonları, finansal kiralama ve factoring şirketleri) GSYİH içinde payı, %10'na ulaşmıştır. 2006 yılında toplam banka aktiflerinin GSYİH'ya oranı %86,1'e ³² ulaşan bankacılık sektörünün hakim olduğu Türk mali sisteminde, "...banka dışındaki finans kurumlarının payı küçüktür ama son yıllarda artan şekilde hızlı ve dinamik şekilde gelişmektedirler..." ³³

2. Birlik İçinde Rekabet Baskısı ve Piyasa Güçleriyle Baş Edebilme Kapasitesi

İlerleme Raporlarında aday ülkenin ekonomisi değerlendirilirken dikkate alınan ikinci ekonomik kriterin, bir başka deyişle, Birlik içinde piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme kapasitesine sahip olma ölçütünün yerine getirilmesi, aday ülkede, piyasa ekonomisi düzeninin hakim olmasına ve ekonomik karar birimlerine tahmin edilebilirliğin mümkün olduğu bir ekonomik ortamda kararlarını vermelerini sağlayan istikrarlı makroekonomik koşulların mevcudiyetine bağlıdır.

Bunların yanında, aday ülkenin ekonomisinin rekabet gücünü artıracak ve yoğun rekabetin olduğu Birlik Tek Pazarı'nda ayakta kalabilmesi için yeterli altyapı olanaklarına ve yeterli miktarda beşeri ve fiziki sermayeye sahip olmasına da ihtiyaç vardır. Bu durumda ikinci ekonomik kriterin yerine getirilmesi, kamu iktisadi teşebbüslerinin yeniden yapılandırmasını ve tüm teşebbüslerin de etkinliklerini artıracak yatırımları yapmalarını gerektirmektedir. Firmaların bu yatırımları yapmaları, hem yurtiçi piyasalarda rekabet gücünü artıracak hem de büyük bir pazara erişim sayesinde ölçek ekonomilerinin avantajından yararlanmalarını sağlayacaktır. Firmaların söz konusu yatırımları yapmaları ise, daha fazla dış finansmana ve daha nitelikli işgücüne ulaşmalarıyla mümkündür. Böylece yeniden yapılanma ve yenilikler alanında daha fazla başarılı olurlarken, AB'ye uyum kapasiteleri de daha yüksek olacaktır. Bu koşulların sağlanması, aday ülkenin katılım öncesinde AB'ye daha ileri derecede entegrasyonu sonucunu hazırlayarak, bu ülke ekonomisinin üyelik yükümlülüklerini daha iyi yerine getirmesini mümkün kılacaktır. Ülkenin, entegrasyon derecesindeki artışın önemli göstergelerinden biri, aday ülke ile AB arasındaki ticaret hacmidir. AB üyesi ülkelerle ticaretine konu olan ürünlerin hem hacmi hem de çeşitliliğindeki artış, böyle bir entegrasyonun mevcudiyetinin ispatı olacaktır. ³⁴

Görüldüğü gibi, ikinci ekonomik kriterinin yerine getirilmesi, aday ülke ekonomisinin rekabet gücünün artmasına bağlıdır. Rekabet gücünün artması ise, yukarıda belirtildiği gibi aday ülke ekonomisinde makroekonomik istikrarın sağlanmasına, üretim etkinliğinin artmasına, altyapı olanaklarının iyileşmesine, yeterli

³² *Ibid.*, s.27.

³³ CEC, 2007, *op.cit.*, s.29-30.

³⁴ Nitekim Bulgaristan'ın AB ile ticaret hacmi, 1990'lı yılların başında toplam içinde %5 paya sahip iken, 1996'da %35'e 2005'de %53'e çıkmıştır. Bknz. EC, **Commission Opinion on Bulgaria's Application for Membership of the European Union**. 1997, s.24, <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/dwn/opinions/bulgaria/bu-op_en.pdf>, (07.10.2007). Richard Baldwin & Charles Wyplosz, **The Economics of European Integration**, Second Edition, The McGraw-Hill Companies, England, 2005.

fiziksel ve beşeri sermayeye sahip olunmasına, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesine, özel girişimcilerin ekonomide verimliliği ve etkinliği artıracak yatırımlar yapmalarına, bu yatırımlar için gereken fon ihtiyaçlarını gerektiğinde dış piyasalardan kolaylıkla sağlayabilmelerine, yani gelişmiş ve güçlü bir mali sistemin varlığına ve yenilik alanında özel girişimcilerin daha başarılı olmalarına bağlıdır. Belirtilen bu alanlarda aday ülkenin sağladığı ilerlemeler, ülkenin AB'ye uyum kapasitesini artıracaktır. Türkiye ekonomisinin rekabet gücüne ilişkin olarak sağladığı ilerlemeler, İlerleme Raporlarında yer alan başlıklara bağlı kalarak incelenecektir.

Beşeri ve fiziki sermaye

Bir ekonominin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artışında önemli unsurlardan bir diğeri, o ülkenin sahip olduğu fiziksel (makine ve teçhizat, hastane, bina ve fabrika sayısı, yollar, parklar, köprüler v.b.) ve beşeri sermaye miktarı ve kalitesidir. Ülkeler, ekonomilerinin büyümesi, belli bir kalkınma düzeyine ulaşabilmesi için, üretim sürecinde işgücünün verimliliğini olumlu etkileyen fiziksel sermaye stoklarını ve hızla değişen ve gelişen teknolojiye kolay uyum sağlayabilecek ve serbest piyasa koşullarında işleyen bir ekonomide rekabet edebilecek nitelikli işgücünü miktarını artırmaya çabalarlar.

AB'ye katılım için aday statüsünde bulunan ülke ekonomileri değerlendirilirken, yeterli altyapı olanaklarına, fiziksel ve beşeri sermaye sahip olması aday ülkede sağlanan gelişmelerin değerlendirmesi açısından önem kazanmaktadır. Aday ülkenin yeterli altyapı olanaklarına, fiziksel ve beşeri sermayeye sahip olarak tam üye olması durumunda, serbest piyasa koşullarında işleyen AB pazarında söz konusu ülkenin rekabet edebilme gücü olumlu etkileneceği gibi, AB pazarındaki rekabet baskısına dayanma gücüne de sahip olması sağlanacaktır. Aksi takdirde, söz konusu ülkenin Birlik içinde rekabet gücü ve piyasadaki rekabet baskısına dayanma gücü zayıflayacaktır.

Türkiye'de sermaye stokundaki büyüme son yıllarda hızlanmış, sabit sermaye birikiminin GSYİH'ya oranı 1997 yılında, %6,5 iken 1998 yılında önceki yıla göre altı kat artarak %24'e yükselmiştir. Ancak bu oran takip eden yıllarda, düşüş trendine girmiş, 2004 yılından itibaren tekrar artarak 2006 yılında %21,9 olmuştur. Ama henüz sabit sermaye birikiminin GSYİH'da payı, 1998 yılı düzeyine ulaşamamıştır (Tablo 1).

Türkiye için hazırlanan tüm Raporlarda işgücü niteliğinin zayıflığı, ekonominin sorunları arasında yer almıştır. Ayrıca 2005 yılı Raporuna kadar, ilköğretim, ortaokula kayıt oranının düşüklüğü de her yıl ifade edilmiştir. Emek piyasasındaki katılımları gidermek için girişimlerde bulunulması, emek piyasasındaki dengesizlikleri gidermede etkili olamamıştır. Aktif emek piyasası politikaları sınırlı alandadır ve dengesizliklerin düzeltilmesinde sınırlı başarıya sahiptir. Son yıllarda, ulaşılan yüksek ekonomik büyümeye rağmen, örneğin daha iyi eğitilmiş işgücünün yüksek işsizliği, genç işgücünde yüksek işsizlik ve kadın istihdamının düşük olması bir sorun olarak durmaktadır. 2006 ve 2007 Raporlarında "...yüksek büyümeye rağmen çok az iş yaratılmıştır. Emek arz ve talebinin nitelik olarak örtüşmemesi ve emek piyasasındaki katılımlar iş yaratılmasını engellemeye devam etmektedir. Genç işsizlik çok daha yüksektir (%18) kadın istihdam

oranı düşüktür (%23). Emek piyasasına katılım düşük ve düşmeye devam ederken işsizlik oranı genel olarak yüksek ve değişmemektedir” ifadesine yer verilmiştir.³⁵ Son yıllarda önemli ölçüde artan doğrudan yabancı yatırım (DYY) şeklinde sermaye girişlerinin de beklenen istihdam artışını yaratmadığı görülmektedir. Nitekim, Hazine Müsteşarlığı tarafından DYY’na ilişkin olarak yayımlanan istatistiklere göre, 55,4 milyar dolar DYY girişinin gerçekleştiği 2000-2007 (Eylül) döneminde, 30,8 milyar dolarlık yatırım teşvik belgesi alınmış ve bunun sadece %41’i yabancı ortaklar tarafından karşılanmıştır. Ne var ki, bu yatırımların ne kadarının gerçekleştiği konusunda herhangi bir veri bulunmamaktadır.³⁶

İlerleme Raporlarının tümünde yapılan değerlendirmelerde Türkiye’nin sahip olduğu altyapı olanaklarının yetersizliğinden bahsedilmektedir. Örneğin 1999 İlerleme Raporunda “Fiziksel altyapı ekonomik büyüme için potansiyel bir darboğaz oluşturmaktadır. Özellikle demiryolları modası geçmiştir...Ancak haberleşme ağları son yıllarda önemli ölçüde gelişmiştir...” denilmektedir. 2005, ve 2006 yılı Raporlarında “Altyapı yatırımları son yıllarda sınırlı kalmıştır. Bazı alanlarda altyapı oldukça gelişmiştir ancak bazı alanlarda yüksek maliyet ve kötü kalitede altyapı var³⁷ yorumu yapılırken, 2007 yılı raporunda, “Altyapı yatırımları uzun yıllardır kamu finansmanının konsolidasyonu için duyulan ihtiyaç ve daha düşük öncelikli harcamaları azaltmada gösterilen başarısızlık tarafından engellenmiştir. Buna rağmen devlet...araştırma ve geliştirmeye pay daha fazla pay ayırmıştır...Altyapıda gelişmeler sınırlı kalmıştır.”³⁸ ifadesi yer almaktadır.

Görüldüğü gibi Türkiye, rekabet gücünü ve dış rekabet baskısına dayanma kapasitesini arttırabilecek altyapıya ve nitelikli beşeri sermayeye yeterli düzeyde sahip olma konusunda olması gereken gelişmeyi henüz gösterememiştir.

Sektör ve Firmaların Yeniden Yapılandırılması

Türkiye ekonomisinde yapısal değişimde, ilerleme sağlanmıştır. 1997 yılında tarımın GSYİH içinde %13,6 olan payı 2006 yılında %9’a gerilemiştir. Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı aynı yıllarda %17,5’den %24,5’e çıkarken, hizmetler sektörü %56,4’den %61,3’e (inşaat sektörü dahil edilirse %66,4’e) yükselmiştir. Tarımın GSYİH içinde azalan payı, istihdamda da görülmektedir. 1997 yılında toplam istihdamda %41,7 olan tarım payı yıllar itibariyle azalarak 2006’da %27,3’e düşmüştür. Hizmetler sektörünün payı ise artarak aynı yıllarda %34,6’dan %47,3’e (inşaat sektörü dahil edilirse %53) çıkmıştır (Tablo 1).

³⁵ CEC,2006, **op.cit.**, s.26, CEC,2007, **op.cit.**, s.31.

³⁶ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım Bülteni**, Aralık 2007, s.11,14. <http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/AylikBulten_aralik2007.pdf>, (17.12.2007).

³⁷ CEC,2005, **op.cit.**, s.53. CEC, 2006, **op.cit.**, s.30.

³⁸ CEC, 2007, **Ibid.** s.31

Tablo1. Türkiye Ekonomisine İlişkin Makroekonomik Göstergelerde Gelişmeler (1997-2006)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GSYİH (milyar €)	169	178,3	173,1	216,7	161,8	193	212,2	242,2	290,5	318,6
Büyüme Oranı (GSYİH- ulusal para cinsinden sabit fiyatlarla) (%)	7,5	3,1	-4,7	7,4	-7,5	7,9	5,8	8,9	7,5	6,1
GSYİH/AB-GSYİH (SAGEP-AB-25=100) (%)	30,7	30,3	27,7	28,5	25,3	26,1	25,8	26,8	27,4	27
Kişi başına GSYİH (€)	2.662	2.759	2.631	3.240	2.384	2.801	3.042	3.427	4.057	4.393
Kişi başına GSYİH (SAGEP)(€)	5.200	5.400	5.200	5.700	5.200	5.600	5.600	6.000	6.400	6.900
Enflasyon (TÜFE) (12 aylık -%değişim)	99,1	69,7	68,8	39	68,5	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7
İstihdam Oranı (%) (1)+O88	51,3	51,4	50,8	48,9	47,8	46,7	45,5	46,1	45,9	45,9
Erkek işgücünün payı (%)	74,8	74,3	72,7	71,7	69,3	66,9	65,9	67,9	68,2	68
Kadın işgücünün payı (%)	28	28,5	28,9	26,2	26,3	26,6	25,2	24,3	23,7	23,8
Yaşlı işgücünün payı (55-64) (%)	40,5	41,1	39,3	36,4	35,9	35,3	32,7	33,1	30,8	30,1
İstihdamda Yıllık Büyüme (%)	-2,5	2,8	2,1	-0,4	-1	-1,8	-1	3	1,4	1,6
İşsizlik oranı (%) (1)	6,8	6,9	7,7	6,5	8,4	10,3	10,5	10,3	10,3	9,9
Cari Açık										
-GSYİH'nin %'si	-1,3	-1,4	1	-5,3	-4,9	2,3	-0,9	-2,8	6,3	8
-Milyar €	-2,32	1,77	-1,25	-10,63	3,78	-1,61	-7,1	-12,54	-18,17	-26,1
Toplam Dış Borç/GSYİH (%)	44,6	47,8	56,3	59,7	77,1	71	59,8	53,5	46,7	51,6
Sabit Sermaye Birikimi/GSYİH (%)	6,5	24	20,4	21,8	17,2	16,5	15,5	18	19,8	21,9
Doğrudan Yabancı Yatırım										
-GSYİH'nin %'si	0,4	0,5	0,4	0,5	2,3	0,6	0,7	0,8	2,7	4,9
-Milyar €	0,710	0,838	0,735	1,063	3,743	1,2	1,549	2,318	7,878	15,984
Dış Açıklık oranı (%) (2)	39	36	35	41	50	48	47	53	54	63
GSYİH (%)										
Tarım	13,6	16,9	14,6	13,6	11,4	11,4	11,6	11,1	10,1	9
Sanayi	24,2	21,1	21,9	22,5	24,2	24,3	23,8	23,8	24,4	24,5
İnşaat	5,8	5,6	5,4	5,1	4,8	3,9	3,3	3,4	4,2	5,1
Hizmetler	56,4	56,1	58,1	58,8	59,6	60,5	61,3	61,7	61,4	61,3
İstihdam (%)										
Tarım	41,7	41,5	40,2	36	37,6	34,9	33,9	34	29,5	27,3
Sanayi	17,5	17,1	17,2	17,7	17,5	18,5	18,2	18,3	19,4	19,7
İnşaat	6,2	6,1	6,2	6,3	5,2	4,5	4,6	4,7	5,3	5,7
Hizmetler	34,6	35,3	36,5	40	39,7	42,1	43,4	43	45,8	47,3
Dış Ticaret (3)										
Toplam İhracat/Toplam ithalat (Türkiye) (%)	54,1	58,7	65,4	51	75,7	69,9	68,1	64,7	62,9	62,1
Toplam İhracat/GSYİH (%)	24,7	23,8	21,7	23,4	32	29,2	27,5	29,1	27,8	29,5
Toplam İthalat/GSYİH (%)	30,5	27,2	25,1	30,7	29,7	30,6	30,8	35	34,4	37,5
AB'ye ihracat/Toplam Türkiye ihracatı (%)	46,6		58	56,4	56	56,6	58,3	57,9	56,4	51,6
AB'den ithalat/Toplam Türkiye ithalatı (%)	51,2		55,4	52,4	47,9	49,8	50,6	49,3	45,2	39,3
Kamu borcu/GSYİH (3)	-	50,1	54	57,4	104,4	93	85,1	76,9	69,6	60,7
Bütçe açığı/GSYİH (3)	-7,9	-7,7	-11,5	-14,5	-33	-12,9	-11,3	-5,8	-0,3	0,4

(1) ILO tanımı, Household Labour Force Survey, 15+ yaş

(2) İhracat-İthalat: GSYİH

(3) Avrupa muhasebe standardı olan Avrupa Hesap Standardı (ESA-95'e) göre hesaplanmıştır.

(4) AB-Türkiye ticareti verileri, 1 Mayıs 2004'e kadar AB-15, bu tarihten sonra AB-25'i kapsamaktadır.

Kaynak: -CEC, Turkey 2007 Progress Report, s.79-81. <http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2007/package>

Ekonomideki toplam firma sayısında %99 ve toplam istihdamda %88 paya sahip olan KOBİ'lerin yaratılan katma değerde payları düşüktür (%26) ve yeterli finansmana ulaşmada sorunları devam etmekte ve bu durum bütün İlerleme Raporlarında da ifade edilmektedir.

Aday ülkede kamu firmalarının yeniden yapılandırılarak ekonomik faaliyetlerden çekilmeleri ve devletin ekonomiye müdahalesinin asgari düzeyde tutulması, işleyen bir serbest piyasa ekonomisi için olmazsa olmaz koşuldur. Bu sonuca ulaşmanın bütün dünyada kabul gören yöntemlerden biri, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT)³⁹ 'özelleştirilme'sidir. Dolayısıyla, KİT'lerin özelleştirilmesi yönünde sağlanan gelişmeler, AB'nin üyelik öncesinde ülke ekonomisini değerlendirmede dikkate alınmaktadır. KİT'lerin sayısındaki azalma ve devletin ekonomik faaliyetlerdeki payının gerilemesi; rekabet koşullarının iyileştirilmesi, haksız rekabetin önlenmesi ve etkin işleyen bir fiyat mekanizmasının önünün açılması yani, iyi işleyen serbest piyasa koşullarının önündeki engellerin kaldırılması demektir. Türkiye ekonomisinde 1998 yılından bugüne, özelleştirmenin başlangıçta yavaş ilerlemesine rağmen son yıllarda gösterilen çabalarla, KİT'lerin ekonomide payı düşmüştür.

Avrupa Komisyonu son İlerleme Raporunda "...2007'de özelleştirme süreci yavaşlamıştır...Hükümet enerji dağıtımının özelleştirmesini ertelemiştir.... Enerji, bankacılık, petro-kimya, hava ulaşım sektörlerinde önemli özelleştirmeler hala beklemektedir...süreç henüz tamamlanmamıştır." yorumunu yapmaktadır.⁴⁰ Halbuki, 2006 yılında 85 özelleştirme gerçekleşmiştir ve özelleştirme gelirleri GSYİH'nın %2'sine ulaşmıştır. Ayrıca Türkiye ekonomisinde 1998 yılından bugüne, başlangıçta özelleştirme yavaş ilerlemesine rağmen, son yıllarda gösterilen çabalarla, KİT'lerin ekonomide payı düşmüştür (%5).

Rekabet Üzerinde Devletin Etkisi

Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan İlerleme Raporlarında incelenen başlıklardan biri, devletin rekabet koşullarına etkisidir. Daha önceki bölümlerde detaylı bahsedildiği üzere, Türkiye'de devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolü, 1997'den bugüne kadar giderek azalmıştır. Nitekim, 1997 yılında kamu bankalarının bankacılık sektöründe toplam aktifler içindeki payı %40 iken 2006 yılında yaklaşık %30'a gerilemiş ve bankacılık sektöründe yaratılan katma değerde payı yaklaşık GSYİH'nın 1/3'üne düşmüştür. Ancak, kamu bankaları ve özel bankalar arasında önemli ölçüde portföy yapısı farklılığı söz konusudur. Örneğin kamu bankaları, toplam mevduatların %40'ı ve açılan toplam kredilerin %20'si oranında paya sahiptir. KİT'ler tarafından

³⁹ Kamu iktisadi teşebbüsleri, ekonomik faaliyette bulunmak üzere devlet ya da diğer kamu kurumları tarafından kurulan, sermayesinin tamamı veya çoğunluğu devlete ya da diğer kamu kurumlarına ait olan, doğrudan veya dolaylı olarak devlet tarafından denetlenen ve bu kurumların ürettikleri mallar için bir bedel ödenmesi gereken iktisadi kuruluşlardır .Daha fazla bilgi için Bkız.Sarıaslan ve Erol, 1993.

⁴⁰ CEC,2007, **op.cit.** s.28

yaratılan katma değerın GSYİH'daki payı 1999 yılında %8 iken 2006 yılında yaklaşık %5'e, imalat sanayinde yaratılan katma değerde payı ise %15'e gerilemiştir.

Ekonomik ajanların ve Rekabet Kurulu'nun etkinliği, özelleştirme ile daha da artmıştır. Piyasalarda şeffaflık artmıştır. Bu olumlu gelişmelere rağmen, son İlerleme Raporunda "...devlet yardımlarının izlenmesinde yeterince şeffaflığın söz konusu olmaması, ekonomide rekabet ortamını bozucu etki yapmaktadır..."⁴¹ yorumu yapılarak devlet yardımlarının, ekonomide rekabet ortamını olumsuz etkileyen bir sorun olduğu ifade edilmektedir.

Avrupa Birliği ile Ekonomik Bütünleşme

Türkiye'nin dışa açıklık oranı, 2002 ve 2003 yılları hariç her yıl artarak 1997'de %39 iken 2006 %63'e yükselmiştir (Tablo 1). İki taraf arasında oluşturulan Gümrük Birliği, bazı sorunlar olmasına rağmen düzgün işlemektedir.⁴² AB Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmaya devam etmektedir. AB'ye yapılan ihracatın toplam ihracatta payı 1997 yılında %46,6 iken 2003 yılında %58,3'e yükselmiş takip eden yıllarda düşüş trendi izlese de yüksek düzeyini korumuştur (2006 yılında %51,6). Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalatın toplam ithalatta payı, 1999 yılından sonra düşüş trendine girmiş ve 2006 yılı sonu itibarıyla %39,3 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). Türkiye'nin ticaret hacminin önemli ölçüde arttığı dikkate alınrsa bu sonuç, ticaret ortaklarının çeşitlenmesinin göstergesidir. Ancak hala, Türkiye için AB, en önemli ticaret ortağıdır.

Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) şeklinde giren yabancı sermayenin önemli bir kısmı AB'dendir. Nitekim AB kaynaklı DYY'nin payı 2006 yılında, toplam DYY girişinin %82'si olmuştur. Yine GSYİH'nın yaklaşık %20'sine ulaşan DYY stokunun yaklaşık 2/3'ü AB orjinalidir.⁴³ Görüldüğü gibi, sermayenin ve malların giriş ve çıkışındaki engellerin büyük ölçüde kaldırılması Türkiye'nin AB ile ekonomik bütünleşmesini artırmıştır.

1997'den Günümüze Türkiye Ekonomisinde İlerlemeler ve Sorunlar

Türkiye'ye ilişkin olarak hazırlanan ilk İlerleme Raporu ile son hazırlanan İlerleme Raporu karşılaştırıldığında Türkiye ekonomisinin serbest piyasa ekonomisinin işleyişi ve rekabet gücünün artması konusunda ilerlemeler gösterdiği anlaşılmaktadır. Uygulamaya konan yapısal reformlar ve istikrarlı politikaların sonucu olarak Türkiye ekonomisi, özellikle 2003 yılından itibaren olumlu gelişmelerle istikrarlı bir makroekonomik yapıya kavuşmuştur. Nitekim, 1997 yılında 169 milyar € olan ekonominin büyüklüğü neredeyse iki kat artarak 2006 yılında 318,6 milyar €'ya ulaşmıştır. Kriz sonrası devamlı büyüyen ve 2006 yılında gerçekleşen %6,1'lık büyüme oranı ile Türkiye ekonomisi, aynı yıldaki AB ortalamasının (%2,1) üzerinde büyüme oranına sahiptir. Enflasyonun kontrol altına alınmasında önemli başarı gösterilerek

⁴¹ *Ibid.*, s.28.

⁴² CEC, 1998, *op.cit.*, s.29.

⁴³ *Ibid.*, s.32.

enflasyon hızı (%99,1), 2006 yılında tek haneli rakamlara düşmüştür (%9,9). Ancak, enflasyonun düşürülmesindeki başarıya rağmen Türkiye'deki enflasyon düzeyi hala, tüm AB üyesi ülkelerdekilerin ve AB- 27 ortalamasının (2006 yılında %2,2) üzerindedir. Ayrıca son iki yıldır gerçekleştirmelerin enflasyon hedeflerinin altında kalması, enflasyonist baskının tam olarak kontrol edilemediğinin göstergesidir. İstikrarlı olarak uygulanan mali disiplin borç rakamlarına da yansımış, 2006 yılında dış borcun GSYİH'ya oranı gerilerken (%51,6), kamu borcunun GSYİH'ya oranı da üç haneli rakamlardan %60,7'ye düşerek, aynı yılın AB-27 ortalamasının da (%62,2) altına inmiştir. Ayrıca borç yapısı iyileşerek, kısa vadeliden uzun vadeli ve sabit faizli borç yapısına dönüşmüştür.

Türkiye'ye giren doğrudan yabancı yatırımının (DYY) giren toplam yabancı sermaye içindeki payı 1997 yılına göre oldukça artmıştır. 1997 yılından beri uzun yıllar, %0,4-%0,5 arasında çok düşük kalan DYY şeklinde sermaye girişinin GSYİH'ya oranı, 2006 yılında %4,9'a yükselmiştir. Ancak doğrudan yabancı yatırım şeklinde gelen yabancı sermayenin yapısı, 2004 yılından itibaren değişmiştir. Gayrimenkul alımları hariç tutulduğunda, 2003 yılında gelen DYY (X) içinde hakim sektör imalat sanayi olurken (%60), takip eden yıllarda bu sektörün payı azalmış ve gelen DYY, kâr transferinin daha kolay yapılabildiği hizmetler sektörüne kaymıştır. Örneğin 2004-2006 döneminde gelen DYY'nin en az %60'ı hizmetler sektörüne gitmiş ve birinci sırayı mali sektör ve ikinci sırayı ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri almıştır (2006 yılında mali sektörün payı %40'a, ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetlerinin payı %42'ye ulaşırken, imalat sektörünün payı %10 olmuştur.)⁴⁴

2002'den beri artan trend izleyen cari açığın büyümesi 2006'da devam etmiş ve cari açık GSYİH'nın %8'ine ulaşmıştır. Son yıllardaki İlerleme Raporlarında, "... finanse edilebilir olduğu..."⁴⁵ ifade edilen bu açık, bugüne kadar 1997 yılı ile mukayese edildiğinde oldukça gerileyen ancak diğer ülkelerle mukayese edildiğinde hala çok yüksek olan faiz oranını cazip bulan kısa vadeli yabancı sermaye ile finanse edilmiştir. Halihazırda cari açık bu yüksek faiz düzeyi devam ettiği sürece finanse edilebilir görülmektedir, ancak cari açığın daraltılması için gereken önlemlerin hızlı şekilde uygulamaya konması, ekonominin istikrarının sürdürülmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin dış borcu artmaya devam etmektedir. 1997 yılına göre dış borç (84,2 milyar \$), 2006 yılı sonunda (207,4 milyar \$) yaklaşık 2,5 kat artmıştır. 2005 yılında toplam dış borcun GSYİH'ya oranı payı %46,7'ye gerilemişse de 2006 yılında tekrar %51,6'ya yükselmiştir. 2005 yılında önceki yıla göre %8 artan dış borç, 2006 yılında 2005 yılına göre %22 artmıştır.⁴⁶ Türkiye'de 2000 sonrasında uygulanan makroekonomik politikaların dış piyasalarda olumlu algılanması ve mevcut kur ve faiz politikalarının dış borçlanmayı cazip hale getirmesi özel sektörün de dış borcunun hızla

⁴⁴ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, **Uluslararası Doğrudan Yabancı Yatırım Bülteni**, Aralık 2007, s.4-5, 11,14. <http://www.hazine.gov.tr/stat/yabser/AylikBulten_aralik2007.pdf> (17.12.2007).

⁴⁵ CEC, 2006, **op.cit.**, s. 32.CEC,2007, **op.cit.**, s.26.

⁴⁶ BDDK, **op.cit.**, s.22-23.

artmasına neden olmuştur. Özellikle 2005 yılından itibaren, artan dış borçta kamu kesiminin azalan payının yerini özel sektör almış ve toplam dış borç stokunda özel sektörün payı %60'ı aşmıştır. Aslında son yıllarda Türkiye'de bollaşan döviz, global olarak artan likiditeden kaynaklanmıştır. Bugün gelinen noktada, başlangıçta merkez bankaları tarafından yaratılan global likidite, yerini artan şekilde yatırım bankalarının fonladığı özel yatırım fonları (private equity), hedge fonlar gibi yapılanmaların yarattığı yeni borçlanma araçlarına ve para ticaretine (carry trade) bırakırken, artan global likiditenin etkisi ile borçlanma vadeleri uzamış, borçlanmanın maliyeti azalmıştır. Ancak, bu şekilde artan global likidite neticesinde dünya ekonomisinde oluşan pembe tablo, 2007 Temmuz ayının son günlerinde ABD konut sektöründe yaşanan gelişmelere bağlı olarak finansal piyasalarda başlayan dalgalanma ile renk değiştirmeye başlamıştır. Bugün, ABD'de başlayan yüksek riskli ipotek krizinin büyüüp tüm kredi piyasalarına yayılarak, son yıllarda yaşanan ucuz küresel likidite bolluğunu daraltmasından, ABD ekonomisinin durgunluğa girmesinden ve bu gelişmelerin global ekonomiyi olumsuz etkilemesinden korkulmaktadır. Üstelik riskten kaçış, ödünç verenlerin borç verirken vadelerde daha dikkatli olmalarına ve fon talep edenlere karşı daha seçici davranmalarına neden olacaktır. Bu durum, global likiditeyi azaltıcı etki yaparken borçlanma maliyetlerini artıracaktır. Nitekim, uluslararası finans piyasalarında kredi işlemlerinde faiz oranına yön veren LIBOR'un artış trendine girmesi bunun bir göstergesidir.⁴⁷ Dünya finans piyasalarındaki bu gelişmelerin, Türkiye gibi dış finansman ihtiyacı artarak devam eden gelişen ekonomilerin daha yüksek maliyetle borçlanmalarına neden olacağı ve bu ekonomileri olumsuz etkileyeceği açıktır.

Ekonomide işsizlik düzeyi, 1997 yılına göre artarak 2006 yılında %9,9 olmuştur ve yüksek büyümeye rağmen yeni iş olanakları yaratılamamış olup AB işsizlik ortalamasının (%7,8) üzerindedir. Ayrıca her İlerleme Raporunda sorun olarak belirtilen emek piyasasında talep edilen nitelikteki işgücü arzı yaratılamaması da, bu sorunun çözümünde başta gelen engellerden biridir. Aslında eğitim harcamalarına bütçeden ayrılan pay, son yıllarda artmıştır, ama bu harcamaların okul sayısının nicel olarak artırılması yanında mevcut olanlarda daha kaliteli ve ihtiyaca cevap verecek işgücünün yetiştirilmesine yönlendirilmesinin önemli olduğu vurgulanmalıdır.

⁴⁷ "Of the Wretched and the Reckless", *The Economist* 6th September 2007. "Full of Eastern Promise", *The Economist* 30th August 2007.

Tablo 2. Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler Ve Türkiye'de Kişi Başına Düşen GSYİH'nın Karşılaştırılması (SAGEP- AB-25=100)

Ülke Adı	1997	2005
Çek Cumhuriyeti	61,9	67,8
Estonya	35	51,7
Güney Kıbrıs	71,5	77,5
Letonya	29,8	43,1
Litvanya	33,3	47,1
Macaristan	45,5	57,2
Malta	69,3	64,3
Polonya	40,1	46
Slovakya	42,3	50,1
Slovenya	64,5	75
AB-10 (ortalaması)	44,3	52,1
Almanya	105,6	100
Avusturya	112,9	113,3
Belçika	106,7	109,1
Birleşik Krallık	101,7	107,3
Danimarka	105,6	100
Finlandiya	99,5	104,2
Fransa	103,6	100,5
Hollanda	112,5	114,2
İrlanda	101,9	127,7
İspanya	79,3	90,7
İsveç	104,6	109,5
İtalya	104	95,8
Lüksemburg	164,6	214
Portekiz	69,5	65,8
Yunanistan	64,3	77,1
AB-25 (ortalaması)	100	100
Türkiye	30,7	27,4

Kaynak: -EC, 2007, *op.cit.*, s. 34. ve Tablo 1'den faydalanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de satınalma gücü paritesine göre, kişi başına düşen gelir 1997'de 5.200 € iken, 2006 yılında 6.900 €'a çıkmıştır. Ancak, satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH'da AB-25 ortalaması dikkate alındığında (AB-25=100) gerileme

söz konusudur. Türkiye, 1997 yılında AB ortalamasının %30,7 düzeyinde bir gelire sahip iken takip eden yıllarda giderek azalmış ve 2004 yılından itibaren yükselmeye başlamışsa da 2006 yılında hala 1997 düzeyini yakalayamamıştır (%27) (Tablo 2).

Ayrıca kişi başına düşen gelir açısından Türkiye ile diğer AB ülkeleri mukayese edildiğinde Türkiye'nin kişi başına geliri, AB'ye 2004'de katılan Merkez ve Doğu Avrupa ülkeleri ortalamasının oldukça altındadır. Bu sonuçta Türkiye'nin yaşadığı krizlerin de etkisi olmakla beraber, ekonomideki yapısal dönüşüm sürecinde yapılan reformların ekonomiye olumsuz etkilerinin hafifletilmesi için sağlanan AB mali yardımlarından Türkiye'ye yeterince pay ayrılmamasının da etkisi olduğu yadsınmaz.

AB'nin ekonomik bütünleşmesinin temelinde, güçlü bir rekabet ortamı yaratma anlayışı vardır. Ancak konunun sosyal boyutu da ihmal edilmemiştir. Bu nedenle "...Hep birlikte kalkınma, AB'nin geri kalmış bölgelerinin refah düzeyinin artırılması da ortak politikaların tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Bu politikanın uygulanması da...öncelikle ekonomik açıdan zayıf olan ülkelere AB mali yardımlarının dağıtılması şeklinde olmakta ve bu nedenle mali yardımlar üye ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının giderilmesinde çok önemli araç olarak görülmektedir..."⁴⁸ Mali yardımlar sadece mevcut üye ülkelere değil, adaylık statüsünde olan ülkelere de yapılmaktadır. Bu nedenle rekabet gücü yüksek tek bir Avrupa pazarı yaratma hedefine ulaşmak için AB, aday ülkelere katılım öncesi süreçte, mali yardımlar taahhüt etmektedir. Ancak diğer aday ülkelerle mukayese edildiğinde, Türkiye'nin aldığı hibe yardımlar çok düşük seviyede kalmıştır. AB ile ilişkileri hemen aynı döneme rastlayan Yunanistan ile mukayese edildiğinde Türkiye'nin 1963-2006 döneminde aldığı mali yardımlar (2,2 milyar €), Yunanistan'ın aldığı yardımların (87,5 milyar €) sadece %2,5'i iken İspanya'nın aldığı yardımların (118,7 milyar €) %1,8'idir (Tablo 3).

AB ile 40 yıldan fazla süredir ilişkisi bulunun Türkiye'nin aldığı mali yardımlar, 1990'lı yıllarda AB ile üyelik ilişkileri başlayan diğer ülkelerin de gerisindedir. 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğe tam üye olan 10 ülkeye⁴⁹ 17 yıllık sürede yapılan mali yardım (40,2 milyar €), son yıllarda Türkiye'ye yapılan yardım tutarı önceki yıllara göre önemli ölçüde artmış olsa da, Türkiye'ye yapılanın 18,2 katı iken, 1 Ocak 2007'de AB'ye katılan Bulgaristan ve Romanya'ya yapılan yardım (12 milyar €) da, Türkiye'ye yapılanın 5,4 katıdır. Düşük yardımın doğal sonucu olarak aynı durum(X) kişi başına düşen yıllık hibe miktarı karşılaştırıldığında da görülmektedir. 10 yeni ülke ve Bulgaristan ve Romanya'da kişi başına düşen yıllık hibe miktarı 31,6 €, Yunanistan'da 320,5 €, İspanya'da 141,4 € iken, Türkiye'de 0,7 €'dur (Tablo 3).

⁴⁸ Nurettin Bilici, **Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkileri**, Seçkin Kitabevi, Ankara, 2007, s.122.

⁴⁹ AB'ye 1 Mayıs 2004'de tam üye olan 10 ülke; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G.Kıbrıs, Polonya, Slovenya ve Slovakya'dır.

Tablo 3. Avrupa Birliği Tarafından Türkiye ve Bazı Üyelere Sağlanan Hibeler

Ülke Adı	Nüfus (lyon kişi)	Dönemi	Hibe Miktarı (Milyon €)	Ortalama Yıllık Hibe Miktarı (Milyon €)	Kişi Başına düşen Hib Miktarı (Milyon €)
YUNANİSTAN	10,5	1981-1999 (19 yıl)	63.000	3.316	315,8
		2000-2004 (5 yıl)	17.500	3.500	333,3
		2005 -2006 (2 yıl)	7.000	3.500	333,3
		Toplam (26 yıl)	87.500	3.365	320,5
İSPANYA	40	1986-1992 (7 yıl)	15.000	2.143	53,6
		1993-1999 (7 yıl)	43.000	6.143	153,6
		2000-2004 (5 yıl)	42.250	8.450	211,3
		2005 -2006 (2 yıl)	17.500	8.750	218,8
		Toplam (21 yıl)	118.750	5.655	141,4
10 YENİ ÜLKE	75	1990-1999 (10 yıl)	6.240	624	8,3
		2000-2003(4 yıl)	10.000	2.500	33,3
		2004-2006 (3 yıl) (*)	24.011	8.004	106,7
		Toplam (17 yıl)	40.251	2.368	31,6
BULGARİSTAN	30	1990-1999 (10 yıl)	2.500	250	8,3
VE ROMANYA		2000-2003(4 yıl)	1.723	431	5,7
		2004-2006 (3 yıl)	9.500	3.167	42,2
		Toplam (17 yıl)	13.723	2.368	31,6
TÜRKİYE	72	1963-1980(17 yıl)	75	4	0,1
		1981-1999 (19 yıl)	384	20	0,3
		2000-2004 (5 yıl)	943	189	2,6
		2005 -2006 (2 yıl)	800	400	7
		Toplam (43 yıl)	2.202	51	0,7

(*) Ülkelerin bütçelerinden yaptıkları katkı düşüldükten sonra kalan net tutar.

(**) Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G.Kıbrıs, Polonya, Slovenya ve Slovakya

Kaynak: Bilici, op.cit., ss.122-125, Tablo16, 17, 16 ve 18'den faydalanılarak hazırlanmıştır.

Diğer taraftan bugüne kadar Türkiye'ye yönelik çeşitli yardım taahhütlerinin de yerine getirilmediği görülmektedir. Bu durum, büyük ölçüde Yunanistan'ın vetosundan kaynaklanmıştır. Ayrıca Türkiye aday ülke olarak kabul edilmesine rağmen, diğer aday ülkeler gibi ISPA, SAPARD ve PHARE fonlarından da yararlandırılmamıştır.⁵⁰ AB tarafından yapılan mali yardımların bir gerekçesi de, üye ülkeler arasında gümrük birliğine geçildiğinde dış ticaret açığı veren zayıf ekonomili ülkelere destek olunması ve bu ülkelerin rekabet gücünün artırılmasıdır. AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği'ni gerçekleştiren tek aday ülke statusüne sahip olan Türkiye'nin AB ile yaptığı ticaretteki açığı, Gümrük Birliği sonrasında önceki döneme göre ikiye katlanmıştır. Gümrük Birliği öncesinde AB ile ticaret farkı 1993-1995 döneminde (14,3 milyar \$) yıllık ortalama 4,8 milyar \$ iken, 1996-2006 döneminde (80,4 milyar \$) yıllık ortalama 8 milyar \$'a yükselmiştir (2004 yılı ve takip eden yıllarda ise yılda 10 milyar \$'ı aşmıştır.)⁵¹ Bu ticaretin faturası 1 Ocak 1996'dan itibaren gümrük vergileri ve fonların ticarete konu olan malların büyük kısmı için kaldırılmasıyla daha da ağırlaşmıştır. "...AB'den sağlanan hibe yardımlarla, İspanya AB ile ticaret açığının %83,2'sini, Portekiz %59,3'ünü ve Yunanistan %46,6'sını karşılarken, Türkiye %2,57'sini karşılamıştır.⁵² AB ile dış ticaret açığının, Türkiye'nin son yıllarda hızla artan cari açığının önemli bir kısmını oluşturduğu dikkate alınırsa mali yardımların önemi bir kez daha anlaşılacaktır.

Sonuç

Rekabet gücü yüksek tek bir Avrupa pazarı yaratma hedefine ulaşmak için AB, serbest piyasa düzenine sahip olmalarını gerekli gördüğü aday ülkelerin tam üyelik öncesinde belli bir ekonomik düzeye ve rekabet gücüne erişmelerini ve tam üye olduktan sonra da ekonomilerinin Birlik pazarında rekabet baskısına dayanma kapasitelerini arttırmalarını istemekte ve tek bir Avrupa pazarı yaratma ulaşmak için aday ülkelere katılım öncesi süreçte mali yardımlar taahhüt etmektedir. Ancak bu süreçte, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'ye çok az mali katkı sağlanmış ve verdiği mali taahhütlerin bir kısmını da yerine getirilmemiştir.

⁵⁰ Bilici, **op.cit.** s.128. PHARE Programı, aday ülkelerin ekonomik, sosyal, düzenleyici ve idari kapasitesinin güçlendirilmesi için gerekli yapıların, stratejilerin, insan kaynaklarının ve idari becerilerin geliştirilmesi sürecinde, Merkez ve doğu Avrupa'daki aday ülkelerin Avrupa Birliği katılım hazırlıklarına yardımcı olmaktır. ISPA, aday ülkelerin çevre ve ulaştırma sektörlerinde, yürürlükteki AB mevzuatına uyumunu hızlandırmak için adı geçen sektörlerde yapılan yatırımlara mali destek sağlamaktadır. SAPARD ise, aday ülkeleri Ortak tarım politikası ve tek pazara hazırlamak için kullanılmaktadır. AB'nin mali yardımları konusunda Daha fazla bilgi için Bknz. EC, **The Enlargement Process and the three Pre-Accession Instruments: PHARE, ISPA, SAPARD**, 2002. <http://europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare_ispa_sapard_en.pdf> (31.101.2007).

⁵¹ DTM, **Avrupa Birliği Dış Ticaret İstatistikleri - Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı**, <<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=376&icerikID=475&dil=T>>, (23/07/2007).

⁵² Hülya Tuğrul, "Avrupa Birliği Mali Yardımları Kapsamında Romanya'ya Yapılan Mali Yardımlar", A.Ü. Avrupa Toplulukları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Seminer Çalışması, Ankara, 2004.'den aktarma
Bilici, **op.cit.**, s.128.

AB'nin mali yardımların tahsisinde ve mali taahhütleri yerine getirmedeki ayrımcı tavrına, 1997- 1998 yıllarında dünyada yaşanan finansal krize ve ülkede yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerine rağmen, 1999 yılında adaylık statüsü verilen Türkiye, AB tarafından konulmuş ekonomik kriterleri karşılamada 1997 yılından beri oldukça önemli ilerleme kaydederek bugün, büyük ölçüde işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olmuştur. Ayrıca ekonominin yapısında reformlar yapılarak tarım sektörü aleyhine bir yapısal dönüşümün sağlandığı, birkaç sektörün dışında fiyatların serbest piyasa koşullarında olduğu, devletin ekonomik faaliyetlerde rolünün önemli ölçüde azaldığı, rekabet gücü ve dışa açıklığı oldukça artan bir ekonomi olmuştur.

2001 krizi sonrasında uygulamaya konan ve istikrarlı şekilde takip edilen ekonomi politikaları sayesinde ve siyasi istikrarın da etkisiyle, sürdürülebilir yüksek büyümenin yanında makroekonomik istikrarın önemli ölçüde sağlandığı, ekonomide karar birimleri açısından öngörülebilir bir ekonomik ortamın yaratıldığı görülmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin işleyişi yönünde sağlanan olumlu gelişmeler, makroekonomik göstergelerin iyileşmesi sonucunu hazırlamıştır.

İlk Rapor'dan bugüne kadar, Türkiye ekonomisinde kaydedilen pek çok ilerlemeye rağmen ilk Raporda belirtilen "yetersiz düzeyde nitelikli işgücü ve altyapı olanakları, KOBİ'lerin yeterli finansmana ulaşmalarında ilerleme sağlanamaması, mevzuatın uygulamaya geçirilmesinde yeterince başarılı olunamaması" gibi bazı sorunlar, hala varlığını sürdürmektedir. Ayrıca büyük oranlı kalkınmaya rağmen yüksek olan işsizlik düzeyinde bir gerileme sağlamada başarılı olunamaması ve son iki yıldır enflasyonun düşürülmesinde hedeflerin tutturulamaması nedeniyle mevcut ekonomik sorunların devam etmesi yanında, kendisi gibi gelişen ekonomiler grubunda bulunan ülkeler 1997 yılından beri cari fazla vermeye devam ederken Türkiye, özellikle 2005 yılından itibaren tehlikeli boyutlara ulaşan yeni bir ekonomik sorunla (yüksek cari açık) karşı karşıya kalmıştır. Her ne kadar 2005 ve 2006 İlerleme Raporlarında finanse edilebilir olduğu ifade edilse de, diğer ilerleme kaydedilemeyen konularla birlikte cari açığın daraltılması için gereken önlemlerin hızlı şekilde uygulamaya konmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca 2002 yılından beri yıllık ortalama artış düzeyi %10-11 düzeyinde olan, 2005 yılından itibaren hızla artarak 2006 yılında önceki yıla göre %22 artış kaydeden dış borç stoku, özellikle özel sektörün dış borçlanmasındaki artış düzeyi de üzerinde durulması gereken bir husustur. Dışa açıklığı giderek artarak %63 olan ekonomi doğal olarak, uluslararası piyasalardaki gelişmelerden daha fazla etkilenir hale gelmiştir. Bu nedenle yukarıda belirtilen sorunlara gereken önlemlerin alınması, ekonominin istikrarının sürdürülmesi için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, İlk Rapor'dan beri her İlerleme Raporu'nda ekonominin sorunları içinde yer alan yetersiz düzeyde altyapı ve nitelikli işgücü açığı v.b. bazı sorunlarının çözümünde, önümüzdeki dönem mali yardımları belirlenirken bugüne kadar AB tarafından yerine getirilmeyen taahhütlerinde gözönünde tutulmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.